

Lalə HƏSƏNOVA

Rusdilli ədəbiyyatın nümayəndələri dedikdə, əsasən azərbaycanlı olan və eyni zamanda Azərbaycanda yaşayan (və ya bir zamanlar yaşamış) başqa millətin nümayəndəsi olub rus dilində əsərlər yazmış müəlliflərin yaradıcılığı nəzərdə tutulur. Zaman keçdikcə vətəndən uzaqda yaşasa da formalaşdıqları, şəxsiyyət olaraq yetkinləşdikləri ictimai-tarixi mühit, maddi-mənəvi, psixoloji dəyərlər müəlliflərin bədii yaradıcılığına təsir edir. Mühacirət ədəbiyyatında olduğu kimi, yaşadıqları yeri tərk edib yeni ölkələrdə məskunlaşan insanlarda, tarixən bağlı olduqları kontekstə maraqlı daha da artır.

Rus müəllifləri (və başqa millətlərin nümayəndələri) və rusdilli (azərbaycanlı) müəlliflərin yaradıcılığı fərqləndirilir. Hər bir yazıçının öz milli tarixi dəyərlərinə (mitologiyasına, ədəbiyyatına, tarixinə və s.) bağlılığı qeyd olunur. Zənnimizcə, Azərbaycanda yaşayıb yarıdan müəlliflərdə bu xüsusiyyət fərqli şəkildə özünü büruzə verir: Azərbaycanlı yazıçılar yaradıcılığında rus klassiklərinin təsiri güclüdür, rus və ya digər millətlə xas müəlliflər isə yaradıcılıqlarında doğma milli kontekst ilə yanaşı xalqımızın milli mədəni dəyərlərinə də yer verirlər.

Rusdilli sənətkarların oksəriyyəti daha yaşlı nəslin nümayəndələri olduğundan onların yaradıcılığında ötən illər nostaljiyə ilə xatırlanır, ömrü boyu məhəbbətin axtaran romantik, idealist personajlar üstünlük təşkil edir.

Ötən ilin poeziyasına nəzər saldıqda Eli-zaveta Qasımov, Marat Şəfiyev, Natalya Voronina, Tamara Veresukova, Səidə Sübi, Marina Mürsəlova, Alina Talbova və b. şairlərin şeirləri çap olduğunu görə bilərik. Tofiq Ağayev öz ənənəvi şeir formasına sadıqdır. Yığcam sətirlərdə fəlsəfi məzmun, böyük mətləblərdən bəhs edə biləcək - müəllifin yaradıcılıq kredoşudur. "Ulduzların göz-qamaşdırıcı mənası" poetik silsiləsində, pafosdan, müərkəblə, yersiz epitetlər sisteminə intina edən şair hər dəfə yeni ifadə tərzinə seçərək fərqli duyğulardan, düşüncələrdən ibarət edir:

...
Səhvlərlə dolu sözün,
Sən sözünü deməsin imkan verir
...
Gecə ulduzları yığmaq,
Göyün xobbişidir
(Sətri tərimə məqalə müəllifindəndir).

Daimi müəlliflərə yanaşı "Literaturny Azerbaydjan" jurnalının ilk nöşr bölməsində gənc qələm sahiblərinin yaradıcılığına da yer verilir. Hüseyin Səforovun "Mizantröp" yeiri maraqlı nümunə olaraq yadda qalır. İlk qələm töcrübəsində fərqli duyğum yer alması, dörd mısradan insan ömrünü lakonik formada, tam şəkildə ifadə etməsi gənc şairin uğuru-
dur:

Çılpaq ayağma ayaqabı geyinəcəyəm,
Ləpirlənmişim (xəm) çığır
mənə yol göstərəcəək.
Palçıq içində gəzişib
sonradan buludlara yüksələcəyəm...
Göyü çökənlərdən sonra
yenidən öz mağarama qayıdacağam.
(Sətri tərimə məqalə müəllifindəndir).

Rus dilli müəlliflər uşaq ədəbiyyatına da öz töhfələrini vermişlər. İl ərzində Tatyana Xaritonova - Aranoviçin "Cvetik - semicvetik" silsiləsindən "Yaşıl", "Liloviy", "Narnici", "Göy", "Sabahın xeyir", "Axsamın xeyir", Tofiq Ağayevin "Myau", "Tarakan" və b. şeirləri çap olmuşdur.

2019-cu ilin nosrinə nəzər saldıqda klassik üslubda yazılmış əsərlərin üstünlük təşkil etdiyi görünür. Hekayələrə gəldikdə burada yumoristik (Leyla Bəyim), antiutopik (Erik Qauzer ("Robotların işi"), fantastik (Temür Məmmədov "Könüllü"), kino üçün hekayə (Efim Abramov "Noktyuron"), pritçalar (Aydan), novellalar və b. əsərlər qələmə alınmışdır.

Azərbaycanın rusdilli ədəbiyyatı-2019

Müharibə, faciələrimiz yeno də əsas müdaciət olunan mövzular sirasında qalmışdır. Marina Mürsəlovanın "Mən sən gözələ-yəcəyəm" əsərində hadisələr müharibənin müxtəlif ailələrə "oks-sodası" olaraq canlandırılmışdır. Lakin müxtəlif ailələrdə yaşanan faciələr yalnız müharibə ilə bağlı deyil. Bəzilərində bədxəltirliyin səbəbi müharibədən, Norminionun ailəsinə yazılan faciə mə-nəvi sətəzlərdən yazılır.

Çağdaş bədii ədəbiyyatda esseizm vüsət almışdır. Əsasən müasir problemlər - xüsusən Qarabağ hadisələrinin əks olunduğu əsərlərdə müəlliflər öz yanaşmasını, münasibətini ifadə etməkdən çəkinmirlər (Marina Mürsəlovanın adqıclıq hekayəsi).

Loman Bağirovanın "Addım səstəri" he-kayəsinin mövzusu yeni olmasa da, personaj-ların daqiqə ştrixlərlə işlənmiş portreti, öz həyatını yaşayan ailə üzvlərinin obrazları ailədəxili münasibətlərin ayanılaşdırılmasına xidmət edir. Hekayədə doğma insanlar arası-da bağlılığın yoxluğu, həyatın mənasını itirməsi, inersiya ilə yaşamın ağırlığı ifadə olunur.

Valentin Cümazadənin nostalji doğuran hekayələri silsiləsindən "Altruist", "Bədə-kə", "Qastarbaytər", "Dəmir qapılar" əsərlərində, Natiq Rəsulzadənin "Uçan su", "Müşahidəçi" hekayələrində müxtəlif insan talehəri təsvir edilmişdir. Hekayələrin personajları öz daxili dünyası ilə harmoniyada yaşayan, "qəhrəman" olmasalar da bitib şəxsiyyət ki-mi yaşamağı üstün tutan ad insanlardır.

Sən illər insanın personaj tipajlarına nəzər salsaq əsasən cəsqin, həyatda özünü tap-a bilməyən, sosial problemlərin ağırlığı altında yaşayan insanlar üstünlük təşkil edir. Oktay Mirzəqasimov sən illər davamlı olaraq poves-tləri çap olunur. "Homahongik qanunu" əsəri öncə müharibə gərəkliliklərinin təsviri ilə oxucunu cəlb edəndə, tezliklə bu məkandan dala oxucu gətirəndə təmsilində müasir həyat-ımızda yer alan sosial, mənəvi problemlər - evini olından almağa çalışaraq ona toziyq göstərən qonşular, sənət alimində yazışan intirqalın təsviri ilə əvəzlənir. Modinonin

güclü insan olması, özmarqlığı tokrar-tokrar vurğulansa da, onu obraz olaraq ifadə edə bi-ləcək hər hansı bir detal, təsvir yer almadiğundan personaj yadda qalmır. Tez-tez dəyişən hadisələrin, məkanların, effektivli sənətlərin təsviri dolğun psixoloji obrazın canlan-dırılmasına uğol olur. Əsərdə adı həyat düz-ninin pozulması ilə yaşanan, insan həyatını düzəlməz edən şərtlər düzün müəyyən edil-şə də, həyatımızı möhv edən, bizi rahatlıq verməyən çox zaman qlobal problemlər yox, ünsiyət, diqqət istəyi kimi adi insani keyfiy-yyətlərin yoxluğu, təkdon, mənəvi və fi-ziki yalmızlığı yaşamağa çalışın qadın obrazı bədii şəkildə socyoyəndirilmişdir.

Müəlliflər müasir mövzulara çox hossa-sadrlar, bizi bunu illərdir müşahidə edirik. To-əssüf ki, bir çox əsərlərdə problemlərin bədii şərhə yer almır, müasir insanın yaşadığı psi-xoloji tobellüatların dolun təsviri verilmir. Bu məqalələrin üstündən ötən yazıçılar, əsa-sən diqqətini daha çox hadisələrin təsvirinə yönəldir, sadələşdirmə bədii keyfiyyətləri kəskin sjuet xətti ilə kompensasiya etməyə çalışırlar. Leyla Mirzəyevanın "Dekompres-ya effekti" povesti, Rəşid Nəgəyevin "Ödən-

deya" (Evripidin faciəsində ehtirasın qələbə-si ilə insanın şəxsiyyət olaraq möhv olması), mifik personajlar, şeytana mürəkəb qabı atan Martin Lyuter, kimi bir çox tarixi və ədəbi personajlar xatırlanır, zaman sərhədlə-rinin itməsi ilə Bekket, Çexov, Şekspir birgə toplanaraq hadisələri seyr edirlər.

Sənətləşdirilən əsərin personajı olan İvanov Hamletin rus variantı olaraq qiymət-ləndirilir. Özünü sənəto, ehtiraslarına qurban verən, sonda həm yaradıcılıqda, həm də şəx-si həyatda möğlub olan, yalmız dəyərlərlə ya-shayan insan olaraq canlandırılan rejissorun ta-leyi ilə İvanovun həyatında oxşar məqamlar çoxdur. Dramaturq bir çox xatırlatmalar vasit-ələ xarakterin bütövləşməsinə çalışsa da, sanki qarşıısına qoyduğu məqsədə nail ola bilmir.

İnteretsk əsasən yazıçını yeni ideyalara yönəltməkdə, nəzərdən keçirdiyimlə əsərdə əks effekt almır, maraqlı simvollar, bədii mənbələrə müraciət uğurlu olsa da, mövzu-unu yeni cizgilərlə zənginləşməsi yer almır. "Mən elo bir xəstəliyə mütləməyəm ki, o müalicə olunmur!" deyə personaj yalmız məlum sırada yer alır, sanki müəllif özünün geniş mütaliə dairəsindən qurtula bilmir.

Rusdilli ədəbiyyatımızın nümayəndə-lərindən biri olan Leyla Bəyim bu il iki yeni əsəri çap olmuşdur. "At gediş" pyesində tarixi bir material- Xursudbanu Natavanın Dima ilə görüşü, Xan qızı ilə bağlı bioqrafik məqamın (ailəsinin dağılma səbəbləri) yeni interpretasiyası təsvir olunmuşdur. Tarixi materialın müasir dövrlə əlaqələndirilməsi (Orxan Camalın ölümü) maraqlı doğursa da, diaaloqların informasiyanın bədiiliyi istələdi-yi, personajların replikalarda fərdi xüs-siyyətlərinin gözənlənməsi pyesin bədii keyfiyyətlərinə xələf gətirir.

Müəllifin (Efim Abramovla birgə) "Bö-yük köpək bürü" melodramının personajları kütlədən biri ola bilməyən, mənəvi sarsıntı yaşayan, təkdon insanlardır. Əsəri mifoloji kontekstə bağlayan personajların adları, Teo ((Allahın lütfü, hədiyyəsi), Mışa (Marta), Aris (müharibə Allah), (Büyük köpək bürü) kimi, əsas personaj Mirza Xəlilin həyatından bir epizod canlandırılmışdır.

Klassik əsərlərdə ənənəvi binar yanaşma "ağ-qara", "pis-yaxşı" qarşıdurması yer alırsa, yaradıcılığında realizim digər corayonlarla sintezinə üstünlük verən müəlliflərin əsərlərində sosial peyvi ekzistensial təsvir canlan-dırılır. Məsələn, Natiq Rəsulzadənin "Qapı ar-xasında dayanan" əsərində seçim qarşısında qalan insan - əbdi yaşayın üçün monoviyat qanunlarına zidd olaraq başqa birini öldürmə-li olan insan əks olunur.

İlin ədəbi mənzərəsinə nəzər saldıqda əsasən hekayə və povestlərin üstünlük təşkil etdiyi görünür. İri həcimli əsər olaraq Tofiq Meilkinin "Suyu axtaran adam" avtobiyoqrafi əsəri qeyd etmək olar.

Müasir ədəbiyyatda mətn yalmız müəllif deyil, həm də oxucuya məxsusdur. Əsəri an-cəq müəllif yaratmır, mətlə diaaloq için oxucu özünün mütaliə səviyyəsi, intellekt imkan verdiyi qədər mətnə dalaraq onun məzmununa vərə bilər. Mətdə xatırlanan əsərlər, simvollar, obrazlar, motivlər oxucu-nu müəyyən istiqamətdə yönəldir. Mə-lumdur ki, bir çox müasir mətnlər bədii nü-munələrlə, mövzularla onun əsasında qurul-ur. Əsər sanki xəndir. Onun dolğunlaşma-sı, məzmunun açılması üçün oxucu müəllifin verdiyi ipuçlarını anlaya bilməlidir.

İlqar Səfatın "Çexovun silahı" pyesində əsas istinad mənbəyi A.Çexov yaradıcılığıdır. Rejissor Çexovun "İvanov" əsərini sənətləşdirir və bütün hadisələr həmın təməşə oyananlarca gün, eyni məkanda və müəyyən zaman çərçivəsində baş verir. Horokutin, ha-disələrin minimuma endirilməsi ilə müəllif psixoloji təsvirə köklənir. Məhdud persona-ajın, məkən və zamanın yer aldığı əsərdə A.S.Puşkinin "Daş qonaq", "Valkiriya", "Me-

Azərbaycanın əsas rusdilli orqanı olan "Literaturny Azerbaycan" jurnalının səhifələrində müasir və klassik ədəbi irsimiz tərcümə edilərək dərc edilir. Nəzərdən keçirdiyimiz il ərzində Mustafa Cəməlinin "Düç il əsirdə" (tərcüməçi Elşad Əzizova), Nəris Yolçuyevnin "Metamorfoz" (tərcüməçi Natiq Məmmədov), Orxan Fikrətoğlunun "Yad" (tərcüməçi Cavid Abbasov) və b. jurnalın səhifələrində rus dilində çap olunmuşdur.

Okto həddüdarından konarda yaranan rus-dilli ədəbiyyat Afaq Şixli, Murad İbrahimov-uy, Samid Ağayev, Eldar Ədəbov və başqa onlarla yazıçı və şairlərimiz tərəfindən təm-sil olunur. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Moskva şöbəsi Abuzor Bağirovun rəhbərliyi ilə fəaliyyəti davam etdirməkdədir. Abuzor Bağirovun tərtibçiliyi ilə sən illərdə "Поэты азербайджанцы москвичи. Анто-логия" kitabı nəşr edilmişdir. Leyla Əliyeva-nın poeziyası dünyəvi bir çox dilinorisi tərcümə olunaraq, gənc oxucu auditoriyası tə-rəfindən tanınmağa və sevilməkdədir.

Bələdiklə, təhəllil Azərbaycan rusdilli ədəbiyyatının respublika daxilində olduğu kimi, ölkəmizin həddüdarlarından konarda da inkişaf etməkdə olduğunu söyləməyə əsas verir.